

BOTÁR ISTVÁN: HAVASOK KEBLÉBEN REJTEZŐ SZÉP CSÍK. A Csíki-medence középkori településtörténete

LASZLOVSZKY JÓZSEF

Magyar Régészet 9. évf. (2020), 1. szám, pp. 65–67. doi: <https://doi.org/10.36245/mr.2020.1.9>

A Csíki-medence Erdély varázslatos tájegységei közül is kiemelkedik természeti szépségével, a havasok lábainál meghúzódó falvaival, messziről is látható erős tornyú templomaival. A Székelyföld egyik első tudós kutatója, kincseinek felfedezője, Orbán Balázs azonban nem véletlenül nevezte rejtelkedőnek ezt a vidéket. Különösen így van ez a középkor időszakában, amelynek századairól mindig az írott szövegek, az álló emlékek vagy a szerencsés módon kincstárakban, gyűjteményekben, egyházakban megőrződött tárgyak alapján tudunk képet alkotni. Erdély keleti részének történetíróival azonban mostohán bánt a sors, mert ezek a források ugyan rendelkezésükre állnak, de sokszor csak kis számban, egyenetlen térbeli eloszlásban. A középkori Magyar Királyság legkorábbi évszázadait tekintve pedig szinte teljesen hiányoznak. Nem véletlen tehát, hogy a Csík középkori emlékei kapcsán elsősorban az álló templomok jutnak mindazoknak az eszébe, akik a középkor évszázadait kutatják ebben a térségben. Ám ha csak ezekre hagyatkozhatnánk, akkor az itteni magyar megtelepedés, a létrejövő falvak története örökké homályban maradna. Az írott források, az oklevelek is cserbenhagynak bennünket, ha például az Árpád-kor itteni történetét akarnánk felvázolni, hiszen a fennmaradt szövegek alapján a 14. század előtti időszakot nem tudjuk megvilágítani a segítségükkel. Nem beszélve arról, ha az előzményeket is kutatjuk, a népvándorlaskor viharos századainak nyomát is keressük ezen a tájon. Szerencsére az anyagi kultúra emlékeit felhasználva, a különböző korszakok tárgyi hagyatékát vizsgáló régészet segítségével betekintést nyerhetünk olyan időszakokba is, amelyekről hallgatnak az írott szövegek. Így egy minden lehetséges forrásra támaszkodó munkával felvázolható ennek a rejtőzködő tájegységnek a korai története, és azok az időszakok is jobban megvilágíthatóak, amikor már a messziről is jól látható fehér tornyú csíki templomok és falvak biztosan létrejöttek, évszázadokra meghatározva az itteni táj képét.

Botár István: *Havasok keblében rejtő szép Csík.*
A Csíki-medence középkori településtörténete.
Budapest: Martin Opitz, 2019.

Keménytábla, 655 oldal, 600 színes ábra
ISBN 978-963-9987-64-7

Botár István immár két évtizede kutatja nagy elhivatottsággal és biztos szakmai alapokkal a terület régészeti emlékeit, történeti forrásait. Munkájában egy olyan módszertant követ, amelyet már budapesti egyetemi éve során is alkalmazott. Ennek segítségével születtek meg első tanulmányai, majd pedig szakdolgozata és doktori disszertációja. Ennek a módszernek az a lényege, hogy minden lehetséges forrást bevonunk az

elemzésbe, függetlenül attól, hogy a középkor melyik vonatkozásáról szólnak, milyen tudományterület foglalkozik velük. Így váltak a Csíki-medence 10. századi korai történetének forrásaivá a régészeti terepbejárásokon begyűjtött apró kerámia leletek ugyanúgy, mint a ma is álló középkori templomok belsejében vagy környezetében folytatott ásások eredményeképpen előkerült építészeti részletek vagy sírletelek. De ugyanígy támaszkodik a középkori latin nyelvű oklevelekre, amikor már azok is bevonhatóak a kutatásba, nem felejtve el a népmondákban, helyi mesékben és elbeszélésekben rejtőzködő érdekes történeti információkat sem. Ez a forrásgazdagság és sokszínű megközelítés azonban csak akkor lehet sikeres, ha a különböző szakterületek által kidolgozott forráskritikával és pontos módszertannal párosul. Ez a módszertan más területeken is hozott már eredményeket Erdély középkori kutatásában, a Sóvidéket, vagy akár az egész Székelyföldet vizsgáló régészek munkái nyomán.

Botár István, ahogy már korábbi munkáiban is bizonyította, otthonosan mozog a Csíki-medence múltjában és mindazokban a módszerekben, amelyek segítenek bennünket mindezekben a kutatási területeken, és e történeti problémák megoldásában. Egyszerre fogalmaz meg fontos településtörténeti következtetéseket a felszíni leletek vagy a viszonylag ritka írott források alapján, az egyházak elpusztult vagy álló részletei nyomán. Érdeklődése és vizsgálatai kiterjednek a korszak más építményeire, például a várakra is, de a tájhasználat és határhasználat ugyanúgy szerepel ebben a munkában, mint az, hogy milyen természetes nyersanyagok játszhattak szerepet a terület benépesülésében, középkori életében. Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához még ennél is tovább kell lépni, más forrásokat is bevonva. Így vált e munkának ugyanúgy részévé az újkori térképek használata, mint a templomok faszerkezeteinek évgyűrű vizsgálata, amely egy más tudományág, a dendrokronológia segítségével nyújt biztos fogódzót az emlékek korának meghatározásához. De ugyanígy foglalkozni kell a terület kutatása során a középkori falfestmények és freskótöredékek értelmezésével, vagy az egyes régészeti jelenségek és az írott források alapján azonosítható objektumok térbeli elhelyezkedésének elemzésével. Része a munkának a középkori edények díszítésének és készítési technikájának elemzése, ahogy a középkori templomok apró faragott részeinek, boltozatainak, keresztelőmedencéinek vagy szentségtartó fülkéinek a számbavétele is. És mindeközben a korabeli táj is kirajzolódik az olvasó számára, hiszen a falvak, a helynevek, a határban látható teraszok mögött látni kell az ember és a természet évszázados egymást alakító együttélését, amely nélkül ugyanúgy nem lehet megérteni a középkort, mint a várak vagy a templomok tanulmányozása nélkül. A középkori és újkori helynevek tanúságtétele ezt segíti megérteni, ahogy a templomok védőszentjeinek áttekintése nyújt adatokat számunkra az itt élők egyházi életének megvilágításához.

A munka módszertani alapját a történeti és régészeti forrásfeltárás és értelmezés jelenti, de ennek mindenféle elemét alkalmazva. A terület gyönyörű tájainak bejárása mellett ez azt is jelentette, hogy sokszor a múzeumban porosodó régi leleteket kellett újra elővenni és aprólékos munkával meghatározni. Máskor a légifelvételeket lehetett segítségül hívni középkori templomok, várak vagy más objektumok felderítésekor. A térképek és a mai települések elemzése a falu- és településformák elemzéséhez vezette el a szerzőt, amelyből a betelepülés vagy a táj fokozatos használatba vételének folyamata rajzolódott ki. A templomok és erődítései ugyanúgy kutatandó kérdésként merültek fel, mint a falvak határaiban megtalálható kápolnák. Ezekből rajzolódott ki ugyanis a terület templomhálózata, amelyről a pápai tizedjegyzékek értékes információkat őriztek meg számunkra, de mégis egyetlen időhorizontját mutatják csak ennek a komplex szervezetnek.

Az itt felvázolt településtörténeti folyamatok, népességtörténeti kérdések pedig messze túlmutatnak a Csíki-medence határain. Bár a történeti közigazgatási egység, a Csík szék nem teljesen egyezik ennek a kötetnek a vizsgálati területével, a levont következtetések sok tekintetben érvényesek nem csak Erdély keleti részének más régióira, hanem a Magyar Királyság számos perem- vagy határterületére is. Erdély középkori betelepülésének kérdése sok részletprobléma kapcsán merül fel, mint ahogy a székely történelem számos vonatkozása vagy a középkori életmód és szokásrendszer újkori tovább élésének kérdése. Ezek azok a kutatási problémák, amelyek Csíki-medencéből kilépve általánosabb következtetések megfogalmazására is képessé teszik a kötet szerzőjét.

A sokféle emlék, felirat, tárgy és lelet bemutatása nyomán pedig kirajzolódik egy sokszor nehéz körül-

Laszlovszky József • Botár István: Havasok keblében rejtőző szép Csík. A Csíki-medence középkori településtörténete

mények között itt élő, de emlékeit, nyelvét és a tájat megóvó közösség képe is, akik a kutató számára legtöbbször adatközlőként, kutatásaiban segítőként, helytörténészként jelennek meg. De valójában ők lakják be máig azt a területet, ahol a Csíki-medence középkori öröksége fennmaradt. Botár István munkájával ez a terület egyszerre épülhet be Erdély és az egész Kárpát-medence középkori történetébe és lehet biztos kiindulópontja minden olyan kezdeményezésnek, amely ezeknek az emlékeknek a megőrzését szolgálja. Rejtőzködőből ezáltal sokak által felfedezhetővé, megismerhetővé válik ez a csodálatos tájegység, múltjának számos évszázadát most már sokkal jobban feltárva, feldolgozva.